

Бобан Кнежевић

БЕЗ ОБАЛЕ

“Близу смо“, каже ми возач.

Гледам кроз прозор док једнолично зеленило промиче брзином од 100 метара у секунди. Нема никаквих ознака на суперстради којом јездимо, ипак, претпостављам да возач има неке скривене оријентире.

“Колико близу... минут, пет минута... петнаест?“

Ништа ми то не значи, заправо; нервоза почиње да ме ломи, дрхтаји колебања ме протресају.

Возач гледа на инструмент табле. “Три и по минута.“

Знам да могу да кажем да настави и да једноставно одустанем од свега. Нико ми не би замерио, бар не много, бар не јавно, свакако не би утицало на моју предстојећу пензију.

Осећам успоравање; аутомобил напушта крајњу леву траку; ретка су возила овде, углавном шлепери и хладњаче, понеки аутомобил, сасвим ретко аутобус.

Успорење постаје знатније, натпис “Одмориште Куршумлија“ промиче и већ га видимо, а неколико секунди касније аутомобил скреће на пуст, лепо уређен паркинг. Стајемо. Нема ниједног аутомобила, али сасвим по страни, тик уз ограду стоји једна особа. Возач чека да изађем или да одаберем наставак пута. Знам да је ово последњи интервал времена у коме могу да се предомишљам. Особа крај ограде, у скромном оделу с рукама опуштеним уз тело, стоји непомично... мој водич или можда целат.

Јутро је. Ведро, вероватно пријатно јутро над пустодолином у којој никада нисам био и за коју не знам икога да јесте. Могу да седим до вечери и возач ме неће пожуривати, а човек напољу, мој водич или целат, неће прићи. Одлука је само моја, овде и сада, заувек.

“Идем“, кажем наједном и док се ехо мог гласа губи по унутрашњости аутомобила већ искорачујем напоље. Брзо да се не предо-

мислим, као самоубица који је сатима стајао на крову зграде и наједном одлучио да закорачи у празнину.

“Бићу на договореном месту“, рекао је возач и једва секунд касније, муњевито, да се не предомислим или да се нешто непредвиђено не деси, излетео на суперстраду и нестао у спорадичном саобраћају.

Одмориште Куршумлија није обичан паркинг са бизарном понудом тоалета и воде и хладовине за предах, то је спона у други свет, извитоперен, разнородан од свега савременим људима блиског и разумљивог; овде долазе они који желе да изместе сопствене границе и они који не знају шта би са собом и посебно они који намеравају да ураде чудне ствари са собом, те понеки амбасадор добре воље попут мене.

Окрећем се човеку који ме чека и погледи нам се срећу, те он одмах креће ка мени. Како прилази, увиђам да је све млађи и млађи од онога што ми се у првом утиску чинило и када се рукујемо схватам да имам пред собом особу сигурно млађу од тридесет година.

“Надам се да сте лепо путовали“, говори гласом пријатним и разговетним, а уста му краси осмех правилних, здравих зуба. “Моје име је Огњен Томашевић и ја ћу бити ваш домаћин.“

“Ја сам Клаус Химер. Пет сати пута“, говорим а глас ми има чудну боју, овде на одморишту Куршумлија окружен високим зидовима од провидне пластике. “Добар део сам предремао, пребрза је то вожња да би се посматрала околина.“

“Пратите ме“, каже Огњен и креће некуд у страну, ка пластичном зиду.

Примећујем исечени отвор тек мало већи од димензија довољних да се човек провуче, илегална рупа коју нико званично не жели да види и запуши. Вероватно би се неком чак не нарочитом акцијом могло постићи да се и овај једини пролаз који повезује наше цивилизације прекине, али очигледно некеме негде то не одговара, неко је негде проценио да контакт, макар овакав, треба да постоји.

Провлачим се и корак даље свет се мења, звук се витопери, постојани хук суперстраде постаје тих до нечујности, а шум дрвећа и птица пара мој ум. Корак даље и несвакидашњи мириси ми пуне плућа, вероватно од засеченог зеленила или можда од разрованог тла.

“Ова територија овде, још километар два на тамо“, показује мој пратилац ка шумовитом и брдовитом пространству, “је наша. Изградњом пута сте је одсекли од нас и практично доделили суседима. Не постоји ниједно силазиште у Србију, а идете преко наше земље. Зашто пут није изграђен два километра даље? Видите како је то непоштено према нама, непоштено до последњег метра?“

“Није била замислио да Србија остане ван раскрснице, нико није очекивао, када је пут грађен, да Србија неће приступити Унији, ево већ четрдесет година. Никоме то није падало на памет, сви су мислили да је то каприц тренутне политике и да ће се временом ствари изгладити...”

“Претпостављам да је и ваш садашњи долазак управо још једна рунда у тим бескрајним преговорима.”

“Па, сваки пут имамо понеки нови аргумент... али ваш одговор углавном остане исти.”

“То само значи да смо ми постојани у својим ставовима, а ви непоуздани.”

“Нисам баш сигуран да би то могло тако да се растумачи.”

“Ни ја, само смо се надали да ће овога пута послати некога спремног да нас саслуша, не неког ко ће да нам декламује напамет научене нове услове придруживања.”

Стаза се спуштала стрмо надолу и мој пратилац ми припомаже да се одржим на склиској подлози.

На дрвећу удаљеном педесетак метара стајале су мале црвене табле. Напрегао сам вид, али нисам био у стању да разаберам о чему се ради... тих црвених табли је било на хиљаде, на све стране докле је поглед допирао. Мој пратилац запази према чему жмиркам, те рече: “Табле упозорења... минско поље... не може се прећи, не може се рашчистити, постављено је пре педесет година, вероватно неке мине више нису у функцији, али већина јесте. Нико није рад да то проверава.”

“Чудан начин да спречите своје људе да не напуштају државу. Зар вам то не говори колико се овде лоше живи?”

“Нису то мине које спречавају одлив људи; то су мине које спречавају непозване госте да дођу до нас.”

“Ко би желео да дође у ову и овакву Србију?”

Младић се насмеја; грлено, весело. “Ви сте дошли... и верујете да ћете отићи обављеног посла. Или ако не верујете, онда сте овде само због изузетно високе премије за овако погибелан задатак, што је прилично јадан поступак... Може ли се знати, колико вам плаћају за ово смарање. Можда вам ми дамо више, да не траћите наше време.”

“Није тако једноставно.”

“О, да, јесте, увек је било и биће, а и сад је.”

На дну стрме стазе налази се тунел, мрачна неправилна рупа два метра широка и отприлике два и по висока, истегнута у незнану даљину, бар педесет метара колико је неопходно до друге стране. Да, баш сам се био запитао како ћемо проћи преко суперстраде. Нисам био сигуран ни да је поткопавање испод пута дозвољено и пожељно, али очигледно је прећутни договор обухватао много тога. Људи одавде су строго пазили да не угрозе возила која пролазе, ниједан инцидент није

забележен у овој зони, на крају крајева, пут је прелазио преко њихове земље, имали су право да прокопају пролаз када већ градитељи пута нису то предвидели.

Из тунела је тукао леден поветарац. Није се видео други крај. Осврнуо сам се, поље тамнозелене травуљине коју нико није газио, никаква стока пасла, ред лелујавих стабала са најавом минске смрти... испред мене помрчина која ме ишчекује, онемогућава да се разабере од чега се састоји тло у тунелу. Мој пратилац, водич или целат, закорачио је два корака у помрчину и чека ме, нема никаквог осветљења и ја стојим премишљајући се. Чак и када бих сада одустао, не знам куда бих отишао, мој возач језди ка првој раскрсници и чекаће ме на одморишту Куршумлија али с друге стране пута до које могу доћи једино кроз тунел, коме не видим нити крај нити тло по коме ћу газити.

Улазим а не могу да одагнам мисао да корачам у сам пакао. Да снимам филм, на овом месту бих укинуо боју и остатак представљао у сивим и мрачним тоновима.

Мој пратилац пали снажну батеријску лампу и осветљава простор око наших ногу... тврда, утабана земља, многобројни отисци женских потпетица. Да, фенси место несвакидашње забаве која привлачи разуларену младост из целе Европе жељну нечег различитог. Одавде сви одлазе пресрећи и враћају се наново, повлаче друге и бројне са собом, једва покоја штурa информација или фотографија процури, нико није успео да сачини репортажу или комплетан извештај. Претпоставља се да има много тога илегалног и када је за ову рунду преговора о придруживању предложена управо Куршумлија, седиште свеколике забаве, одабрали су мене, млохавог старца пред пензијом, претпостављајући да нећу подлећи вероватним бројним младалачким искушењима.

Човек би очекивао да овакав тунел базди на мокраћу и мемлу, али не - да су ме довели везаних очију, никада не бих погодио у каквом окружењу се налазим. Очигледно се све ово одржава на високом нивоу и, вероватно, као и свему другоме, поклања изузетна пажња. Можда је то разлог неуспеха мојих претходника; превиђали су организованост и снагу овдашњег народа, укомбиновану са ко зна каквим иновацијама и претумбацијама забрањене и заборављене прошлости. Веровали су у гласине и званичне прогласе који етикетају ово место. А све оно што сам видео у ових неколико минута; пријатан саговорник, духовит, интелегентан, изузетно оштрог али одмереног језика, приступ проблематици, третирање ситуације и терена... све то умирује и онеспокојава једновремено.

Излаз из тунела догађа се на великом простору угажене траве и големих барака, очигледно овде влада вашарска атмосфера у тре-

нуцима пристизања већих група; сада нас ишчекује само једно превозно средство, чудна кочија с два коња; приличним напором воље присећам се назива овог древног возила за које нисам ни слутио да игде постоји у редовној употреби, а посебно да ће мени бити на услузи: фијакер.

Мој пратилац ме пропушта да први уђем и када смо се удобно сместили, наређен је покрет. Била је то чудна, несвакидашња возња у љуљушкајућој љусци. Пут је водио благом низбрдицом кроз ретку шуму, ипак недевољно ретку да би се разабрало ишта у даљим просторствима.

“Шта желите прво?” рече наједном мој пратилац. “Да пробате неки домаћи специјалитет, пиће, храну? Све што се прича о исхрани код нас, тачно је... рецептуре и приступи су прошловековни, све оно најслађе, од неојагњеног јагњета до прасића од шест кила, све постоји у понуди. Ракије од сваког замисливог воћа, препоручујем малиновачу као посебан специјалитет... кајмак какав нисте веровали да може да постоји...”

“Не знам. Не бих...”

“Нека друга врста забаве? Шта ће вас учинити опуштеним? Лов, прави лов, а дивљач може да буде дословно шта год замислите. Купка у турском купатилу са десет одабраних девојака, или двадесет, само реците, девица, дечака, шта год, не знам шта је то што би вас учинило срећним.”

“Можда би касније узео неку храну, ништа авангардно, парче меса... чашу обичног пива, нисам ја за неке експерименте и надоградње. Радије бих да се држимо планираног разговора и тема које треба да пређемо.”

“Дошли сте са списком тема? Претпостављам да вас не занима наш евентуални противсписак.”

Ђутим. Биће тешко разговарати са овим изненађујуће виспреним човеком. Вероватно немогуће истерати било шта на чистац, постићи оно за шта ми мислимо да је напредак. Вредносни судови нам се разликују, готово да могу да опипам незаинтересованост за било шта што могу да понудим. Можда је човек заиста у праву; можда би требало да се опустим и препустим; постизање договора би свакако било велики плус за мене, али реално, потпуно неостварива опција вредна занемаривања.

Појављују се куће, неочекивано мале, раштркане по проређеној шуми; нешто касније и групице већих зграда, опет ливаде, шумарци, кућице. Нема никаквих засађених усева и дефинитивно никада у животу нисам видео оволико пространство необрађеног плодног земљишта.

Ређају се необични призори и ја сам све зачуђенији да готово ништа од фото или видео материјала није процурело у остатак света; могу да извадим свој телефон и снимим све ово, али не чиним то. Не знам зашто не чиним и није ми јасно зашто нико други то није учинио... десетине година, колоне посетилаца, бројна окупљања.

И онда купола... једна од педесетак које постоје раштркане на територији Србије; грађевине од непознатог материјала, пречника од два до осам километара, потпуно непрозирне за сателитско надгледање у било ком делу електромагнетног зрачења. Унутра се све догађа. Унутра су те најчуваније руске технологије која одржава овај свет у могућем и просперитетном стању.

Наједном, гледајући несхватљиву конструкцију љубичастог одсјаја спознајем да у свему овоме постоји нека потпуно недоступна тајна и да ова малена државица, једино острво изван целовите Европе, опстаје не због пркоса или поноса, већ из интереса који не можемо да докучимо или да спознамо. Онда је сваки разговор сувишан, сваки предлог непотребан, свака понуда непримерена.

И тако, док фијакер стаје недалеко од љубичасте куполе, ја знам да нисам успео, да сам исти као сви претходници и, вероватно као сви који буду дошли за мном. Можда да вирнем у део тог чуда, да окусим део тог незаборавног провода. Ако је и то уопште истина. Наједном, узнемирује ме и то што нико одавде није донео никакве фотографије. То је једноставно немогуће, да за десет година буде која десетина хиљада посетилаца и да сви одлуче да ништа не сниме.

Срећем поглед мог домаћина и као да се променио; можда ме израз лица одао, можда само умишљам у наплаву панике, можда ми читају мисли... ко ће знати каква су све достигнућа руске технологије, одвојене од Западног приступа и развијане сопственим колосеком већ пола века. Вероватно смо и њих потценили, убеђени да смо далеко напреднији као систем и праведнији као друштвено устројство... ова купола не може бити стециште некакве површне забаве; не може јој то бити основна намена и смисао.

Стојим, растрзан између жеље да сазнам и порива да побегнем. Ситуација потпуно личи на покер: плати да видиш или се покриј ушима. Осврћем се ка путу којим смо дошли и покушавам да проценим колико је далеко до суперстраде, да ли би ме неко спречавао да се вратим тамо, да ли бих нашао пут, имао снаге да стигнем... возач ће чекати, али само то, само толико, стајати на одморишту, обема ногама на асфалту и чекати да стигнем и да се попнем до њега.

Дођавола, имам седамдесет осам година, коме би била потребна смрт једног неважног старца; жмурић неколико секунди, онда осматрам љубичасту куполу, део до тла и дижем поглед у висину где се спаја с небом, онда спуштам поглед на свог домаћина и пратиоца.

Налазим се на стотину корака од уласка у куполу и суочавам се са највећом тајном на свету, али само стојим... без снаге да делама. Шта ћу видети унутра? Како ће ме спречити да истину о томе изнесем у свет? По општепознатим подацима, сви који су икада дошли овде и вратили су се. Нормални, обични људи... такви били и остали. Али ћуте и не доносе слике одавде, само се шапат шири о лудом проводу и провејава жеља да се дође поново... и поново ћути и враћа без слика.

Гледам свог домаћина и говорим му: “Ти си заправо у праву. Ми треба да питамо вас шта је то што бисте ви желели, какви су ваши услови прикључења Европској Унији.“

Младић се насмејао, грлено, дечачки. “Али ми не желимо унију; како нисте у стању да појмите тако једноставну чињеницу? Никада нисмо желели; никада нисмо подлегли притисцима, нисмо ушли у пакт ни са ким, никада... знате из историје колико је било притисака да се начини заједничка држава свих народа Балкана, чак сте јој и име дали, Југославија беше... и мада је то била најслађа понуда икада, нисмо је прихватили. Не разумем зашто смо вам потребни; путеви и гасоводи су нас обишли, авиони нас прелећу без питања, немамо излаз ни на море, ни на Дунав, ни на Саву ни на Дрину... једино што можда има смисла да нам отмете то је мало чистог ваздуха и воде, незагађеног биља и животиња неутовљених хормонима. Али и то је све мало, мрвица у мору велике, намрешкане Европе, једва да се омастите за један оброк. Ви не разумете нас, ми не разумемо вас... и тако деценијама; зашто бисмо настављали да покушавамо да се споразумемо када нам то очигледно лоше иде?“

Разговор као да губи смисао. Погледао сам ка куполи, непрозирном љубачастом мехуру несагледивих димензија.

“Могу ли да завирим унутра? Заиста ме занима шта се крије тамо.“

“Управо смо због тога овде. Хајдемо.“

Крећемо се ка улазу у куполу. Срце почиње убрзано да ми куца, овде надхват тајне. Први циљ ми је да спознам све, други да одем одавде, трећи да разгласим свету истину, ма каква била... љубичасто се надвија над нама и у покушају да му сагледам висове, хвата ме вртоглавица и посрћем. Многобројне руке ме прихватају и док жмурећи у нападу лелујавости покушавам да схватим какве су сад наједном све те особе око мене, чини се да све престаје.

* * *

Лежим на нечем тврдом, осећам мирис прашине и врелине. Имам утисак да је прошло много више од тог трена у коме је вртоглавица престала. Имам доста проблема да се сетим ко сам уопште.

“Докле мислиш да се излежаваш, ленштино? Хоћеш ли да те ставим на списак за Сибир, а? грми глас недалеко од мене и као да је та вика пробила заштитни мехур и пустила буку ка мени, пригушени жамор многобројних гласова и неравномерне, али бројне прасковите звуке одасвуд.

Отварам очи, бела прашина је свуда, тло од белог камена и прах и комадићи истог. Устајем нагло и силовито, изненађујуће лако; гледам своје руке уваљане у прашину и нешто није у реду с њима. Осврћем се, на два корака од мене грмаљ са огромним стомаком и кошуљом натопљеном знојем, бечи се ка мени и позива ме да радим... ваљда исто што раде остали, стотине људи у белом каменолому, са пијуцима и крамповима, ломе комаде драгоценог и чувеног куршумлијског лиснатог калцита. Гледам своје руке и видим да ми недостаје бурма на десној руци. Опипавам место где је бурма била, али нема никаквог трага, руке су ми грубе, чворновате, никако моје. На мени је плави комбинезон, исти као код свих осталих, уваљан у белу прашину. Опипавам лице. Добовање пијука, грмаљ који нешто хоће од мене и ја који не знам ко сам. Наједном имам снажну и неизоставну потребу да видим како изгледам. Осврћем се по дубодолинама каменолома; у најнижем делу, поравнаном и препуном трагова од точкова, запажам камион... и ретровизор на њему. Крећем силовито надоле и док ме прате збуњени повици и неконтролисано комешање, изненађујућом брзином грабим ка камиону, прескачем по три метра и с лакоћом заобилазим препреке.

Чувари каменолома су ме већ опколили али без намере да приђу. Немају оружје али их има сасвим довољно да немам никакву шансу. А чак и да се пробијем напоље, чак и са возилом до кога сам стигао, не знам куда бих ишао, где бих могао стићи и шта бих могао радити.

Док ми дамара у глави, ја се бацам на ретровизор и окрећем га ка себи, видим у њему лице за које сам трен раније помислио да ће бити ту, лице мог домаћина и целата Огњена. Замена свести и ума, то су урадили са мном, то раде са свима; нема овде никакве забаве, никаквог провода, никаквог лудила до зоре... моје тело сада хита ка Савету Европе да поднесе извештај, а ја сам бачен у најстрахотнији део света, да ломећи калцит дочекам трећи миленијум.

Сећам се својих првих корака у овом свету, горе у тунелу, када ми се чинило да силазим у сам пакао... какав сам само оптимиста био; имам младо тело, вероватно предвиђено да ископа коју десетину вагона калцита; некако знам да је овај каменолом вероватно награда и да постоје тамо негде, можда у далеком Сибиру рудници ко зна чега на ко зна каквим местима, те да се треба лепо понашати. Одмичем се од камиона и подижем руке: “Све је у реду“, говорим, “упао ми је био трун у око, морао сам да га извадим... све је у реду.“

Да снимам филм, на овом месту бих утрнуо слику и оставио непримерено дуго црнило на екрану и можда уопште не би ставио одјавну шпицу.